
Međunarodni odnosi

Pregledni članak
327(510)"200"
Primljeno: 7. svibnja 2004.

Miroljubivi uspon – nova kineska vanjskopolitička teorija

OZREN BAKOVIĆ*

Sažetak

Kao izraz težnje za osuvremenjivanjem kineske vanjske politike u promijenjenim globalnim uvjetima na početku 21. stoljeća, pojavila se nova službena kineska vanjskopolitička teorija – teorija “miroljubivog uspona”. Nakon što je navise kinesko rukovodstvo usvojilo teoriju, ona se sad nastoji objasniti međunarodnoj javnosti. Osnovna je postavka teorije “miroljubivog uspona” da snažan dugoročni rast kineskoga gospodarstva i afirmacija Kine u međunarodnim odnosima nije ni regionalna ni globalna prijetnja, nego, naprotiv, može koristiti kineskim susjedima i svjetskoj zajednici. U odnosima sa susjednim zemljama naglašava se da kineski uspon može tim zemljama pomoći da ubrzaju gospodarski rast i postanu sigurnije. Nakon što su devedesetih godina uspješno riješeni granični sporovi s Rusijom, Kazahstanom i Tadžikistanom te pitanje kopnene granice s Vijetnamom, Kina poduzima nove napore da se razriješe preostale teritorijalne razmirice s Japanom i Indijom. Pristupanje Kine ASEAN-u u listopadu 2003. izraz je kontinuiranog poboljšanja kineskih odnosa sa zemljama u regiji. Kina također vrlo intenzivno razvija odnose s Rusijom i Japanom, koji prije svega počivaju na uzajamnoj gospodarskoj koristi. Karakteristično je da većina Kine susjednih zemalja, za razliku od zemalja Europske unije i SAD-a, ima suficit u trgovinskoj razmjeni s njom. Najvažniji kineski bilateralni odnos, onaj sa SAD-om, obilježen je strateškim približavanjem tih dviju velikih sila nakon “11. rujna” u pitanjima suzbijanja međunarodnoga terorizma, ali je i dalje opterećen nizom otvorenih problema: Tajvanskim pitanjem, kritikama na račun Kine zbog nepoštivanja ljudskih prava i intelektualnog vlasništva, golemim američkim trgovinskim deficitom u razmjeni s Kinom. Glavni izazovi procesu “miroljubivog uspona” obuhvaćaju niz problema: od neuravnoteženosti gospodarskoga rasta, osobito njegove prevelike ovisnosti o izvozu, do zaoštavanja odnosa s Tajvanom nakon 2000. i dolaska na vlast predsjednika Chena Shuibiana, koji zagovara tajvansku nezavisnost. Autor zaključuje da je kineska vanjskopolitička teorija “miroljubivog uspona” dobrodošao napor da se umire bojazni zbog jačanja Kine te objasni njezina nova uloga u međunarodnim odnosima.

Ključne riječi: Kina, istočna Azija, SAD, vanjska politika, međunarodni odnosi

* *Ozren Baković*, doktor pravnih znanosti, ministar savjetnik u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Pekingu.

Uvod

Teorija “miroljubivog uspona” (engl. *peaceful rise/ascendance*, kin. *heping jueqi*) je službena vanjskopolitička teorija kojoj je zadaća, polazeći od procjene međunarodnih prilika, objasniti kineski vanjskopolitički položaj te predstaviti vodeća načela diplomatskoga rada u sljedećem razdoblju. Kao što je ocijenjeno u partijskim dokumentima 16. kongresa KPK u studenom 2002. godine, početnih dvadeset godina 21. stoljeća je razdoblje “strateške prilike” za kineski svestrani razvitak (Baković, 2003.: 132). Uzimajući u obzir potrebu razvoja i povoljne procjene međunarodnih okolnosti, izgrađuje se i dugoročna vanjskopolitička strategija. U tom bi se svjetlu nova teorija “miroljubivog uspona” trebala shvatiti kao sadržajno osuvremenjivanje kineske “neovisne i miroljubive vanjske politike” (Baković, 2000.: 50). Iako će poznavatelji kineskih prilika u sklopu teorije “miroljubivog uspona” prepoznati brojne dosadašnje elemente kineske vanjske politike, njezina se važnost očituje u činjenici sveobuhvatnog osmišljavanja najvažnijih odrednica. To potvrđuje i informacija da je najviše kinesko rukovodstvo sredinom 2003. godine zatražilo cjelovitu stručnu razradu koncepta “miroljubivog uspona”, što je, sukladno karakterističnom procesu donošenja važnih političkih odluka u Kini, nakon intenzivne interne rasprave, rezultiralo brojnim stručnim člancima i odgovarajućim seminarima kojima se teorija “miroljubivog uspona” objašnjava međunarodnoj javnosti. Budući da je posrijedi strateška vanjskopolitička orijentacija koja će imati dugoročan utjecaj na kinesku diplomatsku aktivnost, potrebno je da se s osnovnim osobinama teorije “miroljubivog uspona” upoznaju relevantni vanjskopolitički i diplomatski čimbenici u Hrvatskoj.

Temeljna polazišta

“Izgradnja dobrostojećeg društva u prilog svim slojevima na sveobuhvatan način, promicanje velikog cilja ujedinjenja zemlje te čuvanje svjetskog mira i unapređenje zajedničkog razvitka” tri su najvažnije zadaće koje predstavljaju fundamentalne interese kineske nacije prvih dvadeset godina 21. stoljeća (dokumenti 16. kongresa KPK iz studenog 2002. godine). Uspješna realizacija ovih zadaća zahtijeva umješno koordiniranje procesa razvitka s interesima nacionalne sigurnosti, vodeći računa o kineskom međunarodnom položaju. Teorija “miroljubivog uspona” upravo je formulirana ne bi li se međunarodnoj javnosti predstavili temeljni kineski interesi. Pogotovo stoga što je za uspješnu provedbu vanjskopolitičkih ciljeva od kritične važnosti njihova međunarodna percepcija. Teorija istodobno pokazuje kako kineske vlasti vide ulogu Kine na međunarodnoj sceni o čemu je također potrebno voditi računa kad se ocjenjuje kinesko vanjskopolitičko pozicioniranje.

Politika “reformi i otvaranja prema svijetu” s kraja sedmadesetih godina oslobodila je golemu energiju koja je u četvrt stoljeća iz potpuno zatvorene države preobrazila Kinu u jednu od najvećih gospodarskih sila današnjice. Posebno u posljednjih desetak godina nakon okončanja hladnoga rata trend gospodarskog rasta postaje sve jasniji, a pokazatelji potvrđuju da je Kina ušla u razdoblje visokoga gospodarskog rasta te da ima sposobnost održati ga i u relativno dužem predstojećem razdoblju. Stopa rasta u 2003. godini je, unatoč epidemiji netipične upale pluća (SARS), iznosila 9,1 posto, a za neko-

liko idućih godina predviđa se da će stopa rasta iznositi najmanje 7 posto. U 2003. godini kineski je gospodarski rast pridonio 17,5 posto svjetskom gospodarskom rastu, što je više od 4 puta veći udio od ukupnog kineskog udjela u svjetskom gospodarstvu, koji iznosi 4 posto (Xu Jian, 2004.: 8). S GDP-om od oko 1.300 milijardi američkih dolara Kina je šesta gospodarska sila svijeta, s ukupnom trgovinskom razmjenom od 851 milijardu američkih dolara Kina je na četvrtom mjestu, s oko 50 milijardi američkih dolara realiziranih stranih ulaganja Kina je na prvom mjestu, a s 430 milijardi američkih dolara deviznih rezervi Kina je na drugom mjestu u svijetu.¹ Očigledno će kineski utjecaj na svjetske financije, trgovinu i ulaganja biti sve veći, a Kina već danas može utjecati na ponudu i potražnju kao i cijene važnijih svjetskih roba poput žita, energije, čelika i nekih minerala (Lin Limin, 2004.: 36). Do 2020. godine Kina planira učestvostručiti BDP iz 2000. godine na 4.000 milijardi američkih dolara što bi onda po glavi stanovnika iznosilo 3.000 američkih dolara.

Kao što pokazuje povijest međunarodnih odnosa, snažni uspon neke države može ozbiljno ugroziti postojeću ravnotežu snaga, a način na koji se taj uspon odvija, može kod drugih država izazvati sumnjičavost, antipatiju pa čak i strah. U kineskom slučaju, kada je kineski uspon postalo nemoguće ignorirati tijekom devedesetih godina, sve je izraženija postajala bojazan međunarodne zajednice da bi snažna Kina mogla postajati sve agresivnija te nametati svoje interese drugima, u prvom redu susjednim državama. Rezultat takvih stajališta je tzv. “teorija kineske opasnosti” (*China Threat Theory*), koja svoje najsnažnije zagovornike ima u SAD-u, ali i u nekim krugovima u Kini susjednim državama, što je razumljivo, jer bi “kineska opasnost” najprije poremetila sigurnosno uređenje u azijskoj regiji, koje se temelji na snažnoj američkoj prisutnosti. Budući da je mirno međunarodno okruženje istodobno i preduvjet dugoročnoga kineskog uspona, ne čudi što je najviše kinesko rukovodstvo posvetilo veliku pozornost pitanju implikacija kineskog uspona na međunarodni poredak. Najveća se pozornost posvetila izučavanju povijesnih okolnosti uspona, nekih drugih velikih sila kako bi se, uzimajući u obzir i povijesna iskustva kineske države, izbjegle negativne posljedice današnjega kineskog uspona, u čemu su angažirani najpoznatiji kineski povjesničari i teoretičari međunarodnih odnosa. Rezultat tih istraživanja je teorija “miroљjubivog uspona” koja svojim argumentima treba razuvjeriti sljedbenike teorije o “kineskoj opasnosti”.²

Iznosimo ovdje neke od zanimljivijih teza potpredsjednika Instituta za međunarodne studije (Institut je pod okriljem Ministarstva vanjskih poslova) Ruan Zongze-a izložene na jednodnevnom seminaru o kineskoj vanjskoj politici na prestižnom Sveučilištu Qinghua.³ Ruan je jedan od najpoznatijih promotora teorije “miroљjubivog uspona” koji je nedavno objavio nekoliko stručnih radova na ovu temu, te ju je prezentirao i na poznatom regionalnom “Boao forumu za Aziju” (23-25. travnja 2004.) na otoku Hainanu, gdje se jednom godišnje okuplja azijska politička i poslovna elita. Skup je ove godine osobno otvorio kineski predsjednik Hu Jintao.

¹ Podatci su za 2003. godinu.

² Inicijalna ideja o teoriji “miroљjubivog uspona” pripisuje se zamjeniku direktora Središnje partijske škole KPK Zheng Bi Jian-u.

³ Ruan Zongze, predavanje na temu “China’s Peaceful Rise And Chinese Foreign Policy”, 3. travnja 2004.

Dok se u međunarodnom kontekstu koristi termin *uspon*, u političkom govoru unutar Kine koristi se termin *obnova* (*pomlađivanje – rejuvenation*). Oba izraza imaju moguće negativne konotacije. Na zapadu izraz “uspon” (engl. *rise*) tako može upućivati na svojevrsnu tranziciju moći sa stare, etablirane sila na novu, rastuću silu. Izraz “pomlađivanje”, pak, može zavesti u smislu da se radi o obnovi kineske imperijalne dominacije. Imperijalna Kina (na kineskom jeziku se kineska država zvala “Središnje carstvo”) tijekom povijesti dominirala je Azijom te su mnoge okolne države u određenom povijesnom periodu bile u vazalnom odnosu prema carskom dvoru. No, i bez obzira na političku prevlast, kineska civilizacija i kultura su svojim snažnim pritiskom i širenjem na granična područja gušile okolne nacije. Stoga snažan uspon Kine izaziva negativna povijesna sjećanja. S druge strane, snaga kineske države je već više od sto i pedeset godina u opadanju, što je proizvelo svojevrsni mentalitet “žrtve” kineske nacije (Medeiros/ Fravel, 2003: 32). Kad se govori o obnovi, kineski uspješni razvoj ne priziva imperijalnu slavu, nego signalizira napuštanje mentaliteta “žrtve” te obnovu nacionalnog samopoštovanja. A takva Kina neće i ne može remetiti postojeći svjetski red, objašnjava teorija “miroљjubivog uspona”. Prema Ruanu uspon je, dakle, legitiman cilj, a mir je istodobno i cilj i preduvjet uspona, koji neće uznemiriti dosadašnju ravnotežu snaga, nego će, štoviše, biti koristan susjednim državama i svjetskoj zajednici. U tom se kontekstu kineski uspon uklapa u trend regionalnog uspona u Aziji kao i u proces globalizacije. Jedan od argumenata da kineski uspon neće remetiti postojeći svjetski red jest činjenica da kad se mjeri kineska ukupna gospodarska snaga u odnosu na broj stanovnika, tada se radi o tipičnim pokazateljima siromašne odnosno zemlje u razvoju (BDP po glavi stanovnika iznosio je u 2003. godini približno 1.000 američkih dolara, što je 111. mjesto na svijetu). Remećenje regionalnog i svjetskog sigurnosnog poretka izazvalo bi suprotstavljane drugih sila od čega se relativno siromašna Kina ne bi mogla uspješno obraniti. Kritičari će istaknuti da je posrijedi samo “kupovanje” vremena te da će se kinesko pravo lice aspiranta na hegemonijsku dominaciju pokazati tek kad se dosegne odgovarajuća nacionalna snaga. Zato je, smatraju autori teorije “miroљjubivog uspona”, važno ovu ideju pretvoriti u djelatnu politiku.⁴

Vanjskopolitički prioriteti

Odnosi sa susjednim zemljama

Odnosi sa susjednim državama imaju najizravniji utjecaj na domaći razvoj te stoga teorija “miroљjubivog uspona” diplomatski rad prema susjednim državama stavlja na najviše mjesto na ljestvici kineskih vanjskopolitičkih prioriteta. Da bi se unaprijedilo periferno okruženje, te uzimajući u obzir povijesni senzibilitet susjednih država, bilo je potrebno obogatiti i dodatno razviti tradicionalnu politiku dobrosusjedskih odnosa. U tipično kineskom političkom govoru “politika izgradnje dobrih susjedskih odnosa i partnerstva” sada se nadopunjuje načelom “dobrosusjedstva i pomaganja susjedima da postanu bogatijima i sigurnijima” (Xu Jian, 2004.:10). Na taj se način dosadašnjoj politici dodaje realistični interesni element, čija je zadaća da posluži kao konkretni temelj izgradnje zajedničke sigurnosne i razvojne politike.

⁴ Navedeno predavanje Ruan, ibidem.

Koncept sigurnosti u suvremenom je svijetu proširen s tzv. tradicionalnih sigurnosnih prijetnji (vojne konfrontacije i prijetnje, teritorijani sporovi, proliferacija oružja za masovno uništavanje ...) iz vremena hladnoga rata na tzv. netradicionalne sigurnosne prijetnje (međunarodni terorizam, transnacionalni kriminal, zaštita okoliša, zarazne bolesti ...), a kineski odgovor na takve promijenjene sigurnosne prilike je izgradnja “novoga sigurnosnog koncepta”, koji se temelji na “uzajamnom povjerenju, uzajamnoj koristi, jednakosti i kooperativnosti”.⁵ Provođenje izloženih sigurnosnih načela u diplomatskom djelovanju odigralo je pozitivnu ulogu u rješavanju teritorijalnih sporova sa susjednim zemljama kao i u promicanju regionalne sigurnosne suradnje, (Xu Jian, 2004.: 11).

Nakon početnih sređivanja graničnih pitanja s Butanom, Myanmarom, Nepalom i Pakistanom, devedesetih su godina riješeni granični problemi s Rusijom, Kazahstanom, Tadžikistanom te granica na kopnu s Vijetnamom. Nakon posjeta indijskog premijera Vajpayia Kini u lipnju 2003. godine indijsko-kineski odnosi ušli su u novu fazu suradnje te se konstruktivno pristupilo rješavanju graničnih pitanja oko kojih su se šezdesetih godina vodili oružani sukobi. Na sličan način se nastoji da granični sporovi s Japanom (na primjer Diaoyu otoci) ne naruše bilateralne odnose.⁶ Osobito je kompliciran spor oko nekoliko skupina otoka (primjerice Spratly) u južnokineskom moru na koja suverena prava polažu, uz Kinu (Tajvan), i Vijetnam, Filipini, Malezija i Brunei. Iako se teritorijalnih prava nad otocima ne odriče ni jedna strana, potpisivanjem Zajedničke deklaracije o postupanju u Južnom kineskom moru (*Code of Conduct*) 4. studenog 2002. godine između ASEAN-a i Kine, kojom se predviđaju mjere za smanjenje napetosti, znatno je poboljšano uzajamno povjerenje.⁷ Suradnja ASEAN-a i Kine datira iz srpnja 1996. godine kad je Kina postala tzv. “potpuni dijaloški partner” ASEAN-u (mehanizam 10+1), a postupno se širila na suradnju ASEAN-a s Kinom, Japanom i Južnom Korejom (mehanizam 10+3), preko prihvaćanja okvirnog dogovora o uspostavi slobodne trgovinske zone između Kine i ASEAN-a pa sve do pristupanja Kine Sporazumu o prijateljstvu i suradnji u jugoistočnoj Aziji u listopadu 2003. godine. Svi navedeni mehanizmi su se uglavnom koncentrirali na poboljšanje gospodarskih odnosa dok je Kina isprva izbjegavala sigurnosni dijalog u multilateralnom formatu da bi krajem devedesetih pristupila Azijskom regionalnom forumu (ARF) posvećenom izgradnji mjera povjerenja u regiji i preventivnoj diplomaciji.⁸ Nešto drukčiji razvoj prošla je Šangajska organizacija za suradnju (engl. SCO) koja okuplja Kinu, Rusiju i četiri središnjoazijske države (Kazahstan, Tadžikistan, Kirgistan i Uzbekistan). SCO ili isprva “Šangajska petorka” nastao je sa zadaćom uređenja granica nakon raspada SSSR-a i reduciranja vojne nazočnosti u graničnim područjima da bi se sve više posvećivao, uz rješavanje suvremenih sigurnosnih regionalnih prijetnji poput terorizma, separatizma i fundamentalizma, gospodarskim temama, napose suradnji na području energije. Šestostrani pregovori o sje-

⁵ Koncept je potpuno razrađen u radnom dokumentu *China's Position Paper on the New Security Concept* predanom na sastanku ministara vanjskih poslova Azijskoga regionalnog foruma (ARF), 31. srpnja 1999. – v. detaljnije u Mei Zhenqiang, 2004.: 13-26.

⁶ Ruan Zongze, *ibidem*.

⁷ v. detaljnije u neobjavljenom savjetničkom radu na DA MVP ožujak 2004., Mirna Rogina *Spor oko teritorijalne pripadnosti otočja Spratly*.

⁸ An Yuejun, 2004.: 14.

vernokorejskom nuklearnom programu, iako za sada posvećeni specifičnom sigurnosnom problemu, mogli bi postati zametak novoga sigurnosnog mehanizma u istočnoj Aziji. Potpisivanje Zajedničke deklaraciju o suradnji Kine, Japana i Južne Koreje u listopadu 2003. godine na Baliu odražava potrebu (uz dosadašnju dobru gospodarsku suradnju) i za užom suradnjom na sigurnosno-političkom polju. Odnosi Kine i Japana su, međutim, još uvijek opterećeni negativnim povijesnim naslijeđem. Činjenica da japanski premijer Koizumi redovito posjećuje hram Yasukuni gdje su pokopani i neki ratni zločinci, onemogućila je susrete na vrhu već dvije godine.

Odnosi Kine i Rusije, druge velike sile na kineskim granicama, dobri su i svestrani, s tim da sve važnijom postaje suradnja na području energije. Velika potreba za energijom i Kine i Japana stavlja ove dvije velike države u svojevrsni natjecateljski položaj u odnosu na ruske izvore nafte i plina. Kao ilustracija ruskih strateških razmišljanja može poslužiti odluka o prioritetnoj izgradnji naftovoda od sibirskog nalazišta Angarska prema dalekoistočnoj luci Nahotki, odakle bi se nafta izvozila u Japan (koji bi to izdalo i financirao), ali i svim drugim kupcima, uključujući SAD i samu Kinu, a ne prema kineskim rafinerijama u sjevernoistočnoj regiji (Daqing), jer bi ovisnost o samo jednom kupcu mogla biti strateški i komercijalno dugoročno neisplativa. Zanimljivo je ovdje navesti da je Kina u prošloj godini postala drugim potrošačem nafte na svijetu (iza SAD-a) te je svojom potrošnjom od 5,46 milijuna barela dnevno pretekla Japan koji troši 5,43 milijuna barela dnevno. Prema podacima za prvo tromjesjeće 2004. godine kineska potrošnja nafte porasla je za 35,7 posto i iznosi 30,14 milijuna tona, što u tom razdoblju iznosi 6,14 milijuna barela dnevno, a to je također porast od 18 posto u odnosu na isto razdoblje prošle godine.⁹

Nastojanje na izgradnji svestranih uzajamnih odnosa sa susjednim državama pokazuje želju Kine da razuvjeri susjede kako je kineski uspon za njih opasan. Pritom, uz sigurnosnu komponentu, najveća se važnost pridaje gospodarskoj strani suradnje te se kineski uspon želi predstaviti istodobno i kao "strateška prilika" za okolne države. Zato nije slučajna podatak da, za razliku od SAD-a i europskih država, većina azijskih država ima u trgovinskoj razmjeni s Kinom suficit te je njihov ukupni izvoz u Kinu u prošloj godini porastao za 40 posto.¹⁰ Tako je Kina u 2003. godini imala deficit s Južnom Korejom od 13,1 milijardu američkih dolara, s državama ASEAN-a 7,6 milijardi, s Japanom 5 milijardi, s Australijom 1,3 milijarde, a s Tajvanom 31,5 milijardi američkih dolara (Hale/Hale, 2003.: 47). Kina je također zamijenila SAD kao najvećega trgovinskoga partnera Južne Koreje, a čak se i oporavak japanskoga gospodarstva početkom ove godine pripisuje snažnoj potražnji kineskog tržišta.¹¹ Na ovaj se način žele otkloniti legitime bojazni okolnih (ponajprije manje razvijenih) država jer kinesko gospodarstvo svojim izvoznim potencijalom izravno ugrožava njihov izvoz te istovremeno rastuća kineska ekonomija privlači relativno veću količinu raspoloživoga stranog kapitala. Defanzivna sigurnosna strategija kombinirana s gospodarskom privlačnošću velikoga kineskog tržišta okosnica su kineske vanjskopolitičke strategije u regiji. Pozitivna percepcija

⁹ *Xinhua*, 12. travnja 2004.

¹⁰ Ruan, *ibidem*.

¹¹ *Time*, 12. travnja 2004.

Kine u vlastitoj regiji, preduvjet je za pozitivno prihvaćanje Kine u cijelom svijetu, smatra teorija “miroljubivog uspona”.

Odnosi sa SAD-om

Odnos sa SAD-om najvažniji je bilateralni odnos Kine. Kako SAD vide kineski uspon, kako se prema njemu postavljaju te kako države u regiji reagiraju na američku politiku faktori su s fundamentalnim implikacijama na istočnoazijsku regiju.¹² Dakle, nije posrijedi samo ključni odnos za kinesku sigurnost, nego i ključni element regionalne budućnosti. Iako je “11. rujan” strateški približio SAD i Kinu, ne samo u borbi protiv međunarodnog terorizma (Baković, 2003.: 133), određeni broj stalnih otvorenih pitanja u posljednje vrijeme jačim intenzitetom opterećuje bilateralne odnose (nedavni izbori na Tajvanu, podnošenje antikineske rezolucije na ovogodišnjem zasjedanju UN-ove Komisije za ljudska prava, gospodarski problemi poput nepoštovanja intelektualnog vlasništva, precijenjenog yuana i stalnog povećanja američkoga trgovinskog deficita koji je u 2003. godini prema američkim podacima iznosio približno 125 milijardi američkih dolara). Time se ne umanjuje važnost odnosa prema SAD-u kao najvažnijem vanjskopolitičkom prioritetu, ali sada se u sklopu teorije “miroljubivog uspona” taj odnos stavlja u funkcionalnu vezu s razvitkom kineskih odnosa sa susjednim državama. Ta promjena reflektira i samopercepciju Kine kao sile regionalnoga, a ne globalnog značenja (Baković, 2003.: 134), iz čega proizlaze znatne konzekvencije za kinesko vanjskopolitičko pozicioniranje u regiji. Prema procjenama kineskih stručnjaka za međunarodne odnose, SAD će, ne bi li se osigurala od mogućega kineskog izazova, zadržati snažnu vojnu nazočnost u regiji kroz tradicionalna savezništva (Japan, Južna Koreja, države ASEAN-a); SAD će, također, pokušati integrirati Kinu u sadašnji svjetski poredak u kojem su SAD u središtu te će nastojati nadopuniti sustav regionalnih savezništava sustavom regionalnih sigurnosnih i gospodarskih institucija, ne bi li se privukle i druge regionalne države koje tada, iako ne žele antagonizirati Kinu, ne bi bile ni američki oponenti.¹³ Protiv takve “konstruktivne nazočnosti” SAD-a u regiji Kina nema ništa, čak što više, američki doprinos stabilnosti u regiji je u skladu s kineskim strateškim razvojnim potrebama. Razumljivo, sve dotle dok SAD ne ugrožavaju srž kineskih nacionalnih interesa, a to je u prvom redu pitanje Tajvana, koje ne samo da je ključ kinesko-američkih odnosa, već je i glavni izazov realizaciji strategije “miroljubivog uspona”. Pod ovim uvjetom Kina nema ambicija konfrontirati se sa SAD-om, a kao primjer strateške konstruktivne suradnje može se navesti aktivna uloga Kine u rješavanju sjevernokorejske nuklearne krize, kao i određena suzdržanost u oponiranju američkom angažmanu u Iraku. Pomno analizirajući kinesku vanjsku politiku nakon “11. rujna”, može se zaključiti da je jedna od njezinih najvažnijih osobina svojevrsna prilagodba (*accommodation*) interesima SAD-a. Kako sugerira teorija “miroljubivog uspona”, to će i u buduće biti njezina bitna odrednica.

¹² Ruan, *ibidem*.

¹³ Ruan, *ibidem*.

Ostali vanjskopolitički prioriteti

Prema zajedničkoj ocjeni kineskih i europskih dužnosnika kinesko-europski odnosi su na najvišoj razini u povijesti, a “izgradnja sveobuhvatnih, snažnih i trajnih odnosa s Kinom jedan je od najvažnijih vanjskopolitičkih prioriteta EU za 21. stoljeće”.¹⁴ Prema kineskim analitičarima, pretpostavke za dobre odnose su sljedeće: a) Između EU i Kine ne postoji sukob fundamentalnih interesa, ni u geopolitičkom smislu niti u strateškim namjerama. Ne postoji uzajamna prijetna ni u kom pogledu, a povratkom Hong Konga (1997.) i Makaoa (1999.) matici uklonjena su i otvorena pitanja preostala iz povijesti; b) Kina i EU su dva važna svjetska tržišta i njihova gospodarstva su komplementarna, što otvara veliki potencijal za suradnju u različitim područjima (trgovinska razmjena je, na primjer, u 2003. godini iznosila 125 milijardi američkih dolara, što je povećanje u odnosu na prethodnu godinu od 44 posto.); i c) Kina i Europa, kao dvije stare civilizacije, imaju visoko razvijenu kulturu, umjetnost, odgovarajuće prednosti na području znanosti, tehnologije i obrazovanja, što ih prirodno predisponira na učenje jednih od drugih (Mei, 2004.: 33-34). Kinu osobito zanimaju iskustva EU u procesu regionalne integracije te je na sastanku Romana Prodija s kineskim premijerom Wen Jiabaom 14. travnja 2004. godine dogovoreno da se institucionalizira politički dijalog o ovoj temi.¹⁵ Promovirajući miroljubivi uspon u regiji, Kina ozbiljno razmatra mogućnost da se, po uzoru na EU, cijela istočna Azija postupno integrira u svojevrstu “Istočnoazijsku zajednicu” (*EA Community*). Proces je već započeo u okvirima ASEAN-a.¹⁶ Kina ne samo da dijeli viziju, nego je spremna i aktivno poduprijeti integriranje sada odvojenih procesa (mehanizmi 10+1, 10+3, uspostava slobodnih trgovinskih zona i dr.) ne bi li se u budućnosti realizirala ideja Istočnoazijske zajednice.¹⁷

Gledajući kroz prizmu teorije “miroljubivog uspona”, suradnja sa zemljama u razvoju u kontekstu tradicionalnih vanjskopolitičkih prioriteta (susjedne zemlje, velike sile, zemlje u razvoju) dolazi na posljednjem mjestu (Baković, 2003.: 134), s tim da u fokus sada dolazi kineski interes za prirodne izvore energije kojima bi se omogućio nastavak snažnoga gospodarskog rasta. U tom svjetlu se tumačila važnost treće turneje novoizabranog predsjednika Hu Jintaoa u siječnju 2004. godine kad je, uz Francusku, posjetio Egipat, Gabon i Alžir (AFP, 27. siječnja 2004.). Prva inozemna turneja Hu Jintaoa u svojstvu predsjednika države bila je u lipnju 2003. godine (SCO-Rusija, Francuska, Kazahstan, Mongolija), dok je druga turneja uslijedila u listopadu iste godine (APEC-Tajland, Australija i Novi Zeland), što i na ovoj razini odražava hijerarhiju kineskih vanjskopolitičkih prioriteta.

¹⁴ Romano Prodi na predavanju u Kineskoj akademiji društvenih znanosti održanom 14. travnja 2004. tijekom službenog posjeta Kini.

¹⁵ *Briefing* EU-diplomata u Pekingu 20. travnja 2004.

¹⁶ U listopadu 2003. godine je na devetom sastanku predsjednika država i vlada ASEAN-a donesena tzv. “Druga balijska deklaracija”. Prva je donesena 1976. kad je na Baliju održan prvi *summit* ASEAN-a kojom se predviđa postupna uspostava Aseanske sigurnosne zajednice, Aseanske gospodarske zajednice i Aseanske društveno-kulturne zajednice.

¹⁷ Ruan, *ibidem*.

Snažan gospodarski rast te prateće povećano političko značenje postavljaju pred Kinu nove izazove i odgovornosti na svjetskoj sceni. To su u prvom redu nastavak procesa integracije u globalne gospodarske tokove (u studenom 2001. godine Kina je pristupila Svjetskoj trgovinskoj organizaciji) te povećani angažman i aktivnija uloga u rješavanju međunarodnih problema, u prvom redu kroz povećanu aktivnost u Ujedinjenim narodima. Za razliku od prije deset godina, Kina danas u regionalnim i svjetskim pitanjima zauzima sve sofisticiraniji, samouvjereniji i konstruktivniji pristup (Medeiros/Fravel, 2003.: 22). S uspješnim “miroљjubivim usponom” te kvalitete kineskoga vanjskopolitičkog i diplomatskog nastupa bit će sve izraženije.

Izazovi miroљjubivom usponu

Kineski strateški planeri svjesni su, međutim, i velikih izazova koji mogu dovesti u pitanje miroљjubivi uspon. U kontekstu uspona to se u prvom redu odnosi na uspješnost razvoja gospodarstva koje je, unatoč postignutim rezultatima, opterećeno i velikim tranzicijskim problemima. Izvješće o radu vlade koje je premijer Wen Jiabao podnio na zasjedanju Svekineskoga narodnoga kongresa u ožujku 2003. godine, uvažavajući navedene probleme, predlaže određene prilagodbe. Izvješće nudi razrađen koncept gospodarskog modela koji se neće, kao do sada, oslanjati isključivo na investicije i izvoz, a sve u primarnoj funkciji održavanja stopa visokoga gospodarskog rasta. Takav model razvitka je, uz visoke stope bruto društvenog proizvoda u proteklih dvadesetak godina reformi, doveo i do ozbiljnih gospodarskih i društvenih debalansa. Zato se nova vlada zalaže za “održivi razvoj gdje će se veća pozornost posvećivati razvoju sela, socijalnom razvoju (zdravstvena i socijalna sigurnost, nezaposlenost) i zaštiti okoline”, te bi se povećanjem svekolike potrošnje otklonile negativne posljedice dosadašnjega brzog gospodarskog rasta. Na taj način se planira osigurati uravnotežen gospodarski i društveni razvitak, istodobno produbljujući gospodarske reforme i otvaranje zemlje prema svijetu. Izazovima gospodarske prirode treba pribrojiti i problem osiguranja dovoljnih količina izvora energije potrebnih za nastavak rasta, što je u kineskom slučaju problem s jasnim geopolitičkim implikacijama te će ta potreba sve snažnije utjecati na kinesku diplomatsku aktivnost.

U kontekstu mira pak, osnovni je izazov tajvanski problem, koji svojom važnošću za nacionalnu obnovu može dovesti u pitanje sve strateške interese. U slučaju da Tajvan proglasi neovisnost, službeno je stajalište da Kina to ne bi mogla tolerirati, bez obzira na cijenu koju bi pritom morala platiti.

Situacija se u odnosima NR Kine i Tajvana radikalno izmijenila kad je na predsjedničkim izborima na Tajvanu 2000. godine pobijedio Chen Shuibian, predsjednik Demokratske progresivne stranke (DPP) koja se zalaže za tajvansku neovisnost. Dotada je na vlasti bila nacionalistička stranka (*kuomintang*) koja, kao i kineska komunistička partija (*gongchangdang*), drži da je Tajvan samo jedna kineska provincija. Konačni cilj i *kuomintanga* i komunističke partije je, dakle, kinesko ujedinjenje, a ostaje otvoreno pod čijom vlašću će se to u budućnosti dogoditi (Baković, 2000.: 55). Otkako je DPP na vlasti, načelo “jedne Kine”, na kojem inzistira Peking, za Tajvan je neprihvatljivi okvir za nastavak političkog dijaloga. Ponovna pobjeda Chen Shuibiana na predsjedničkim izborima održanim 20. ožujka 2004. godine (iako s osporavanom većinom od samo 0,22

postu) potvrdila je trend jačanja tajvanskog identiteta (odvojenog od kineskog identiteta), što će ubuduće svakoj političkoj opciji na vlasti otežavati pregovore s Kinom. Kineska strana je toga svjesna, a kako se ne može odreći politike prema kojoj je spremna i vojno intervenirati u slučaju da Tajvan proglasi neovisnost, ključ zadržavanja sadašnjeg stanja kineska diplomacija je potražila u pritisku na SAD. Predsjednik Bush je tako, nakon početnog stajališta iz travnja 2001. godine da “će SAD bezrezervno braniti Tajvan”, nakon “11. rujna” i strateškog približavanja Kini, 9. prosinca 2003. godine u susretu s kineskim premijerom Wen Jiabaom u Washingtonu redefinirao službeno američko stajalište u izjavi: “komentari i akcije tajvanskog vođe indiciraju da bi on mogao biti sklon donositi odluke unilateralno, a koje bi mijenjale *status quo*, čemu se mi protivimo” (Swaine, 2004.: 39). Razumljivo je da su SAD i protiv promjene sadašnjeg stanja s kineske strane. Takvo američko stajalište je, s jedne strane, vrlo djelotvorno upozorenje Tajvanu da ne poduzima rizične poteze koji bi mogli zaprijetiti regionalnoj stabilnosti, dok je, s druge, svojevrsna internacionalizacija tajvanskog pitanja u ovakvoj situaciji na Tajvanu i Pekingu prihvatljiva. Jasno, prijetnja i dalje ostaje otvorena za slučaj proglašenja tajvanske neovisnosti. Za službeni Peking, tajvansko pitanje je glavna potencijalna opasnost s kojom je Kina suočena.¹⁸

Teorija “miroljubivog uspona” i ovo pitanje predstavlja u novom svjetlu. Nakon nastanka NR Kine 1949. godine i poraza kuomintanga sukob se Taipeia i Pekinga mogao najbolje razumijeti kao povijesni sukob između dviju suprotstavljenih ideoloških opcija. Odatle proizlazi i legitimnost težnje Pekinga za ujedinjenjem koja je i međunarodno priznata. S gospodarskim i političkim jačanjem Kine ujedinjenje s Tajvanom ima i sve jasniju stratešku komponentu. Razumljivo je da bi kinesko ujedinjenje uzbiljno ugrozilo interese SAD-a i njegovih saveznika (ponajprije Japana) kao i cjelokupnu regionalnu ravnotežu snaga, što je SAD-u neprihvatljivo. Uzimajući u obzir navedenu bojazan, teorija “miroljubivog uspona” sada tajvansko pitanje ne objašnjava više kao ideološko ili strateško pitanje, nego se “suština odnosa između dviju strana tajvanskog prolaza vidi samo kao pitanje balansa snaga”.¹⁹ S vremenom će relativna snaga Kine u odnosu na Tajvan rasti, većina država neće željeti ugroziti uzajamne interese s Kinom podržavajući tajvansku neovisnost, a što će sve osnažiti kinesko strateško samopouzdanje u rješavanju tajvanskog pitanja mirnim putem.²⁰ Na tom su tragu i gospodarski pokazatelji te je tako, na primjer, u Kini do sada uloženo otprilike 100 milijardi američkih dolara tajvanskog kapitala, a životni standard milijuna Tajvanaca povezan je s izvorima prihoda iz Kine. No, bez obzira na to, Kina će se i dalje vojno pripremati, što će biti svojevrsna brana snagama na Tajvanu da proglase neovisnost.²¹ To, istodobno, znači da je u slučaju proglašenja neovisnosti na Tajvanu kinesko rukovodstvo spremno prihvatiti rizik svih negativnih posljedica za kineski razvoj koje bi iz sukoba mogle proizići.

¹⁸ V. panel-diskusiju organiziranu u Kineskom institutu za suvremene međunarodne odnose, vladinom Think-tanku, pod nazivom “Forecasting the World Scene in 2004”, *Contemporary International Relations-CIR*, (14) 1.

¹⁹ *CIR*: 59.

²⁰ *CIR*: 59.

²¹ *CRI*: 59.

Zaključak

Kineski uspon je činjenica kao što je to i posljedično sve snažniji kineski utjecaj na međunarodnoj sceni. Isto tako, legitimna je i bojazan susjednih država i međunarodne zajednice koji s pravom očekuju da snažnija Kina preuzme i veće odgovornosti. Teorija “miroljubivog uspona” je u tom svjetlu dobrodošao napor da se tim očekivanjima izade u susret. Njena posebna vrijednost je u tome što na sistematičan način objašnjava kineske vanjskopolitičke prioritete te je u tom smislu transparentna platforma na temelju koje se može procjenjivati kineska diplomatska aktivnost.

Na pitanje je li kineski dugoročni uspon u svojoj suštini miroljubiv ili predstavlja opasnost, međutim, ne može se olako dati odgovor. Kao što argumentirano tvrde zastupnici “teorije opasnosti”, današnja Kina nije u potpunosti definirana kao moderna nacionalna država te se mnogi elementi njezina imperijalnog naslijeđa i danas manifestiraju. Činjenica da gotovo trećinu zapadnoga kineskog teritorija naseljavaju nekineski narodi (posebice Tibet, Xinjiang, Unutrašnja Mongolija) te da središnja autoritarna vlast nije u potpunosti razriješila konfliktne situacije u povijesnim graničnim područjima (Južnokinesko more, Tajvan), ostavljaju prostora za bojazan da kinesku državu još očekuje dovršenje imperijalnog projekta kineskih carskih dinastija. Dugogodišnji komentator kineskih prilika je nedavno slikovito prikazao izazove, pred kojima se Peking danas nalazi, dijagonalom na kojoj s jednog kraja prijeti demokracija na Tajvanu, a s drugog širenje islamskog terorizma sa Srednjeg istoka i Središnje Azije prema kineskom Xinjangu, naseljenom ugarskom manjinom islamske vjeroispovijedi s jasnim separatističkim težnjama (Baković, 2004.) Hoće li gospodarski rast biti uspješna strategija za izbjegavanje ovih izazova miroljubivom usponu, vrlo je teško prognozirati. Susjedne zemlje kao i cijela međunarodna zajednica stoga će i dalje s velikom pozornošću promatrati kako Kina pristupa rješavanju ovih otvorenih pitanja što će imati dalekosežne posljedice na percepciju kineske uloge u regiji i svijetu. A bit će i kritičan preduvjet uspješnoj realizaciji kineskoga strateškog izbora – “miroljubivog uspona”.

Literatura

- Baković, Ozren, 2003.: Kineska vanjska politika u novim okolnostima, *Politička misao*, (40) 2
 Baković, Ozren, 2000.: Kineska vanjska politika i hrvatsko-kineski odnosi, *Politička misao*, (37) 4
 Baković, Zorana, 2004.: Svilna cesta nevarnosti in upanja, *Delo*, 5. travnja
Contemporary International Relations, (14) 1
 Hale, D./ Hale, L. H., 2003.: China Takes Off, *Foreign Affairs*, studeni-prosinac
 Xu Jian, 2004.: A Peaceful Rise: China’s Strategic Option, *International Studies*, 2
 Lin Limin, 2004.: Current World Geostrategic Posture and Its Prospect, *Contemporary International Relations*, (14) 2
 Medeiros, S. E./ Fravel, T., 2003.: China’s New Diplomacy, *Foreign Affairs*, studeni-prosinac
 Pan Zhenqiang, 2004.: China’s Security Agenda in 2004, *Foreign Affairs Journal*, 71
 Swaine, D. M., 2004.: Trouble in Taiwan, *Foreign Affairs*, ožujak-travanj
 Mei Zhaorong, 2004.: New Phase In China-EU Relations, *Foreign Affairs Journal*, 71
 An Yuejun, 2004.: Present Condition, Problems and Prospects of East Asian Regional Cooperation, *International Understanding*, 1

Ozren Baković

PEACEFUL RISE – *NEW CHINESE FOREIGN-POLICY THEORY*

Summary

As an expression of China's eagerness to modernize its foreign policy in line with the modified global conditions at the start of the 21st century, a new official Chinese foreign-policy doctrine has emerged – the theory of "peaceful rise". After the top echelon of the Chinese leadership have adopted this doctrine, now it is being peddled to the international public. The fundamental tenet of the theory of "peaceful rise" is that a vigorous long-term growth of Chinese economy and China's affirmation in the arena of international relations does not represent a regional or global threat; on the contrary, China's rise may be good for its neighbours (by bringing economic opportunity and strengthening their security) and the global community in general. After the successful resolution in the 1990s of the border disputes with Russia, Kazakhstan and Tajikistan, and the settlement of the issue of the land border with Vietnam, China has directed its efforts to the resolution of the remaining territorial disputes with Japan and India. China joined the ASEAN in October 2003, a sign of the continued improvement of China's relations with the countries in this region. China has also been very keen on improving its – primarily economic – relations with Russia and Japan which will bring economic benefits to all the parties. It is interesting that most China's neighbours, unlike the countries of the EU and the US, have a trade surplus with China. China's most important bilateral relation, that with the US, has been marked with the strategic rapprochement of those two great powers after "September 11" concerning the fight against international terrorism, but is nevertheless still burdened with an array of troublesome issues: Taiwan, criticisms of China due to its violation of human rights and intellectual property, the huge American trade deficit with China. The main challenges to the process of China's "peaceful rise" are the following: the disbalance of its economic growth, particularly its overdependence on exports, the deteriorated relationships with Taiwan after President Chen Shui-bian, a strong advocate of Taiwan's independence, won the 2000 elections. The author concludes that the Chinese foreign-policy doctrine of "peaceful rise" is a welcome effort to allay the fears that have been fueled by China's prominence and to explain its new role in international relations.

Key words: China, East Asia, USA, foreign policy, international relations

Mailing address: Embassy of the Republic of Croatia, San Li Tun Diplomatic Office Building 2-7-2, 100600 Beijing, People's Republic of China
E-mail: obakovic@public3.bta.net.cn